

It is summarized that the balance and the socio-economic development of regions in the Republic of Poland is achieved through implementation of European standards of regional development, the most important of which is the NUTS 2 level.

It is concluded that the systems of constitutional principles of territorial structure of the Republic of Poland and Ukraine are quite similar, which indicates on a certain unity in the understanding of the constitutional and legal bases of the territorial structure amongst the scholars of both countries; specific for Poland dualistic model of governance at the regional level can be implemented in Ukraine under the delimitation of the powers of local authorities and local self-governments.

Keywords: territorial structure, unitarianism, decentralization, local self-government, public power.

УДК 340(477);344.121.4

С. М. Мельничук

ПРАВАЗАСТОСОВНА ФОРМА ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Проаналізовано та узагальнено концептуальні підходи до розуміння поняття «правозастосовна діяльність». Розкрито співвідношення правозастосування із суміжними правовими категоріями. З'ясовано, що терміни «правозастосування», «правозастосовна діяльність» не мають принципового розмежування. Сформульовано поняття досліджуваної категорії.

Ключові слова: правозастосування, функції держави, правова форма здійснення функцій держави, право, держава, органи влади, принципи права, суб'єкти права.

Постановка проблеми. Сучасний стан української державно-правової дійсності, яку можна охарактеризувати як тотальна реформа, є наслідком недостатньо ефективної правозастосовної діяльності в державному управлінні, судочинстві, правоохоронній сфері тощо. Нині здійснення функцій держави відбувається у складних дестабілізаційних умовах, тому вимога об'єктивного дослідження даної категорії є надзвичайно актуальною. Теоретико-прикладна важливість цього правового явища є беззаперечною, оскільки в руслі інтеграційних та глобалізаційних процесів правозастосовна форма правової діяльності здійснення функцій держави виступає фактором зміцнення законності та правопорядку, що сприятиме успішному здійсненню правових реформ у сучасній Україні.

Складно переоцінити й практичну спрямованість правозастосування, яка, природно, зумовлена її безпосередньо прикладним характером, що й спонукає до дослідження.

Стан дослідження. Варто зазначити, що проблеми правозастосовної діяльності, які посідають одне із центральних місць в юридичній науці, привертала увагу науковців та практиків радянського та сучасного періодів розвитку держави як такої. Завдяки широкій © Мельничук С. М., 2015

дискусії у вивченні правозастосовної діяльності як правового явища відбулося формування методологічної основи його розуміння та інших аспектів. Разом з тим, незважаючи на належний науковий фундамент, подальші дослідження у цій сфері мають відбуватися із врахуванням особливостей, викликаних реаліями сучасного суспільного буття.

Мета наукової статті полягає в узагальненні наукових поглядів на досліджуване явище для подальшого об'єктивного підходу до визначення категорій і понять.

Виклад основного матеріалу. Розбудова правової держави та громадянського суспільства в Україні вимагає насамперед установлення панування права в державі й суспільстві.

Правозастосовна діяльність є багатогранною правовою категорією, що відбивається у складності, спірності, недостатній розробленості окремих її аспектів, зумовленій насамперед значним оновленням законодавства України, розширенням кола суб'єктів правозастосування, трансформацією взаємин між його учасниками, необхідністю вдосконалення правозастосовного процесу, підвищення його ефективності, якості, зміцнення гарантій прав і свобод громадян, інтеграцією нашої держави до європейського співтовариства, збільшенням кількості форм правозастосовної діяльності тощо. Зазначене підкреслює роль і значення застосування права. Часто цю форму реалізації права виділяють у самостійну, вказуючи, що правозастосування, як і правотворчість, – це два особливих напрями функціонування правової системи [1, с. 77].

Правозастосовну діяльність із позицій самостійного соціально-правового явища, існування якого обумовлене завданнями, вирішення яких можливе тільки за допомогою цієї діяльності, розглядає і С. Б. Швецов. Він вважає, що правозастосовна діяльність не є формою реалізації, а носить деякий передреалізаційний, підготовчий характер. Водночас правозастосування – це форма правового регулювання – індивідуальне (казуальне), що здійснюється у процесі застосування права, в кінцевому підсумку, спрямоване на втілення вимог юридичних норм у життя [2, с. 59].

В наукових джерелах радянського та сучасного періодів ученими використовуються ряд понять: «правозастосування», «застосування права», «правозастосовна діяльність», «правозастосовний процес». Таку позицію до понять «застосування норм права» та «правозастосовна діяльність» демонструють В. М. Горшенев та І. Я. Дюрюгін, вказуючи, що «застосування норм права (правозастосовна діяльність) – то здійснювана в спеціально визначених законом формах державно-владна організаційна діяльність компетентних суб'єктів із видання індивідуально-конкретних правових приписів» [3, с. 23]. Автори у наведеному визначенні використовують «застосування норм права (правозастосовна діяльність)» як єдине поняття. Упорядники Юридичної енциклопедії, визначаючи поняття «застосування

правових норм», використовують поняття «правозастосовна діяльність» як синоніми, тобто взаємозамінні [4, с. 528].

Зазвичай науковці та практики вживають вказані терміни без проведення сутнісних відмінностей між ними, і, як наслідок, вони часто застосовуються як синоніми. Тому є підстави вважати, що протиставлення вказаних понять є штучним та не впливає на ефективність здійснення функцій держави.

Водночас окремі вчені схиляються до визнання методологічно виправданою пропозицію В. П. Реутова та О. О. Ушакова ставитися до понять «правозастосування», «застосування норм права» та «правозастосовна діяльність» з позицій розрізнення категорій загального й окремого та частини й цілого. Термін «правозастосування», на думку авторів, має вживатися на позначення специфічної форми правореалізації, пов'язаної з реалізацією владної компетенції [5, с. 8]. Д. О. Бочкаров також наголошує на потребі розрізнення й розмежування понять «правозастосування», «застосування норм (норми) права» та «правозастосовна діяльність». Учений пропонує терміни «правозастосування» вживати для позначення специфічної форми правореалізації, пов'язаної з реалізацією владної компетенції, «застосування норм (норми) права» – для позначення випадків повної реалізації норми в акті застосування, а випадки, які потребують послідовного здійснення численних актів застосування норм права, та поетапно вчинювані в рамках акту застосування правової норми дії, позначати терміном «правозастосовна діяльність» [6, с. 15].

З позиції філософських категорій «сутність», «зміст» і «форма» ці поняття проаналізував М. Г. Колотов, який вважає, що термін «застосування права» виражає сутність даного виду реалізації права, «правозастосовна діяльність» – його зміст, а «правозастосовний процес» – форму [7, с. 8].

Натомість О. М. Юхимюк наполягає, що термін «правозастосування» залежно від юридичної основи варто було б розширити з погляду розуміння права як системи принципів і норм (правил поведінки), а відтак поділити на категорії «застосування норм права» та «застосування принципів права» й ставитися до співвідношення понять «правозастосування» й «застосування норм права» з позицій загального й окремого, цілого та частини. Науковець підкреслює, що весь процес правозастосування в цілому, навіть за наявності норми права як основи вирішення справи, не може відбуватися поза принципами права, оскільки останні пронизують усі норми права та виступають основою всієї системи права держави [8, с. 55].

У той же час слід усвідомлювати, що якщо для англосаксонської правової системи принципи права давно сприймаються як невід'ємна частина джерел правового регулювання, то країни континентального права до останнього часу пов'язували загальнообов'язковість правил поведінки виключно із закріпленням їх у нормативно-правових актах та інших письмових формах права. Сьогодні принципи

права виступають для країн романо-германської правової сім'ї альтернативою встановленому державою праву і все частіше здобувають статус самостійного обов'язкового джерела права [9, с. 11].

Тільки право у правовій державі легалізує державну діяльність, у тому числі й правозастосовну, та вводить її в жорсткі рамки юридичних вимог. Правозастосовна діяльність здійснюється тільки на основі норми права і не може вийти за рамки позитивного права.

Зі своїх позицій О. В. Хусаїнова взагалі вважає, що застосування права за деякими своїми рисами близьке до правотворчості, тому такі широко вживані поняття, як «застосування права», «правозастосовна діяльність» та «правозастосовний процес», відображають як загальні, так і особливі специфічні риси та властивості, які притаманні державно-владній реалізації права [10, с. 13].

Як слушно підкреслює В. В. Дума, розуміння категорії «правозастосовна діяльність» залежить від праворозуміння як такого, оскільки праворозуміння реалізації права взагалі і правозастосовної діяльності зокрема знаходяться у системному взаємозв'язку, а кожна наукова течія, підтримуючи те чи інше розуміння права, не обходить своєю увагою і визначення ролі та місця в правовій системі правозастосовної діяльності. Право в більшості випадків випадає вченими як явище самостійне, яке існує автономно відносно держави. Воно подається як породжена суспільством категорія, що досягла певного рівня розвитку, яка захищає суспільні інтереси, а тому в певному розумінні ця категорія стоїть над державою. Це точка зору нормативістського підходу, що став продовженням позитивістської позиції, за якої право розумілося як сукупність загально-обов'язкових норм, установлених чи санкціонованих державою. Нормативний підхід ґрунтувався насамперед на ототожненні права із законом (законодавством). У сучасний період підхід до праворозуміння поступово змінюється. Природно-правова ідеологія і юридично-позитивістська постають як раціоналістично-механістичні вчення, які тяжіють до систематичності, логічності побудов, доцільності тощо, які ґрунтуються на принципах монополізму та фундаменталізму для пошуку основоположних засад права, істини в праві, витоків його, критеріїв істини тощо [11, с. 222].

В юридичній науці радянського періоду виробилося до певної міри єдине поняття правозастосовної діяльності (правозастосування) як специфічної діяльності, владної діяльності органів держави (чи інших уповноважених державою органів), які, використовуючи свої спеціальні повноваження, видають акти індивідуального значення на основі норм права, вирішуючи тим самим по суті ті чи інші конкретні питання багатогранного життя суспільства.

Таким чином, бачення правозастосовної діяльності пов'язувалося з видовими чи родовими ознаками, серед яких виразно простежується «владний (державно-владний) творчий характер, який зумовлює імперативність і варіативність її результатів; її реалізація на

засадах законності, ефективності, доцільності й обґрунтованості (доказовості); нормативна регламентованість меж власного розсуду правозастосувача, а також порядку й форм її здійснення» [12, с. 35]. Враховуючи сучасні реалії, «владне» означає не «державне», а скоріше, встановлене законом чи нормативно-правовими актами.

Втім, нині у більшості навчальних курсів з теорії держави і права поняття, зміст, ознаки правозастосовної діяльності висвітлені в рамках єдиного, усталеного в пострадянській правовій науці підходу. Так, за загальною теорією держави і права правозастосування є однією з важливих форм реалізації права, яка має свої специфічні особливості, цілі тощо. Особливість цієї форми реалізації права полягає саме в обов'язковій участі держави.

За допомогою правозастосовної діяльності виконуються два завдання – організація виконання приписів правових норм; забезпечення реакції з боку державних органів за порушення приписів норм права. Це правова форма здійснення державою своїх функцій, одна з форм державної діяльності, адже в даному випадку компетентний орган діє від імені держави.

Правозастосовна діяльність, на думку Л. М. Кельман, – це сукупність дій, спрямованих на досягнення конкретного результату, пов'язаних з використанням, реалізацією (втіленням у життя) системи норм у практичному житті, що видозмінює його [13, с. 12]. Особливість правозастосовної діяльності полягає в тому, що вона є специфічним різновидом соціальної діяльності як явище, яке відбувається в соціумі, окресленому правовими межами, і впливає на відносини в суспільстві, регулюючи їх. Фактори, будучи рушійною силою і причиною правозастосовної діяльності, теж є соціальними за своєю природою.

Категорію «правозастосування» Є. Г. Бобрешов визначив як юридично цілісну, активну, творчу сукупність дій з реалізації права, що здійснюється чітко регламентованими повноважними органами (посадовими особами) державної влади в рамках формально закріплених процедурно-процесуальних форм, що спрямована на оформлення, кваліфікування й вирішення конкретних життєвих випадків у суспільних правовідносинах, що підлягають регулюванню та віднесені законом до компетенції таких органів [14, с. 13]. Разом з тим науковець наголошує на важливості правозастосування, яке займає важливе місце в загальному механізмі реалізації права у зв'язку з його особливостями, до яких відносить державно-владний характер та індивідуально-правовий підхід до вирішення конкретних справ.

Висновки. Як з'ясувалося в результаті аналізу юридичних джерел, питання правозастосовної діяльності достатньо розроблені, однак на сьогодні відсутня єдність позицій учених щодо юридичної природи правозастосування, ставиться під сумнів владний характер застосування норм права тощо. У теорії права не існує єдиного методологічного підходу до вивчення правозастосування, недостатньо досліджені питання зумовленості правозастосовної діяльності внаслідок

впливу низки факторів, їх природа та особливості впливу на правозастосування. Й надалі залишаються дискусійними питання щодо стадій правозастосовного процесу та форм правозастосовної діяльності.

З позицій сьогоднішня найбільш прийнятним, на наш погляд, може бути таке визначення:

правозастосовна форма правової діяльності – це обумовлений правом та змістом напрямів діяльності держави нормативно визначений процес діяльності компетентних органів державної влади, посадових осіб, а в окреслених чинним законодавством межах, способах і недержавних організацій із застосування правових приписів у чіткій процесуально-процедурній формі, результатом якої виступає акт правозастосування, з метою ефективного здійснення функцій держави.

Таке формулювання оптимально відображає основні моменти в розумінні правозастосовної діяльності як правової форми здійснення функцій держави на сучасному етапі, а саме: воно відображає соціальну спрямованість напрямів діяльності сучасної держави та орієнтує цей суб'єкт на досягнення головної мети, якою пронизані всі без винятку функції держави, – забезпечення прав особи, її честі й гідності, вирішення найважливіших питань життєдіяльності людини і різних соціальних груп та інституціоналізації громадянського суспільства в умовах глобальних, інтеграційних суспільно-політичних трансформацій.

Список використаних джерел: 1. Юхимюк О. М. Форми правозастосовної діяльності / О. М. Юхимюк // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 2–3 черв. 2006 р. : [у 2 т.] / Волин. держ. ун-т імені Лесі Українки, Юрид. ф-т. – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2006. – Т. 1. – С. 76–77. 2. Швецов С. Б. Эффективность правоприменительной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Швецов Станислав Борисович. – СПб., 2004. – 156 с. 3. Горшенёв В. М. Правоприменительная деятельность / В. М. Горшенёв, И. Я. Дюрягин // Советское государство и право. – 1972. – № 5. – С. 21–28. 4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998– . – Т. 2. Д–Й / редкол.: Шемшученко Ю. С. (голова), Зяблюк М. П. (заст. голови), Горбатенко В. П. (відп. секр.) та ін. – 1999. – 744 с. : іл. 5. Ушаков А. А. Социально-управленческая природа применения права / А. А. Ушаков, В. П. Реутов // Применение советского права. – 1974. – Вып. 30. – С. 8–9. 6. Бочаров Д. О. Доказування у правозастосовчій діяльності: загальнотеоретичні питання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бочаров Дмитро Олександрович. – Харків, 2007. – 20 с. 7. Колотов Н. Г. Принятие решения как стадия процесса применения норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Колотов Николай Гаврилович. – Свердловск, 1980. – 21с. 8. Юхимюк О. М. Співвідношення понять «правозастосування» та «застосування норм права» / О. М. Юхимюк // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 53–56. 9. Уварова О. О. Роль принципів права у процесі правозастосування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Уварова Олена Олександрівна. – Харків, 2009. – 20 с. 10. Хусаинова О. В. Правоприменительная деятельность органов государственной власти: оценка эффективности, основные направления совершенствования

(теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Хусанова Ольга Владимировна. – М., 2009. – 19 с. **11.** Дума В. В. Праворозуміння та його вплив на правозастосовну діяльність в сучасних умовах / В. В. Дума // Науковий вісник Національного університету податкової служби України. – 2008. – № 4 (43). – С. 220–223. **12.** Бочаров Д. О. Правозастосовна діяльність: поняття, функції та форми : проблем. лекції / Д. О. Бочаров. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2006. – 73 с. **13.** Кельман Л. М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Кельман Лідія Михайлівна. – Київ, 2007. – 20 с. **14.** Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бобрешов Євген Геннадійович. – Київ, 2011. – 18 с.

Надійшла до редколегії 24.10.2015

Мельничук С. М. Правоприменительная форма правовой деятельности осуществления функций государства

Проанализированы и обобщены концептуальные подходы к пониманию понятия «правоприменительная деятельность». Раскрыто соотношение правоприменения со смежными правовыми категориями. Выяснено, что термины «правоприменение», «правоприменительная деятельность» не имеют принципиального разграничения. Сформулировано понятие исследуемой категории.

Ключевые слова: правоприменение, функции государства, правовая форма осуществления функций государства, право, государство, органы власти, принципы права, субъекты права.

Melnychuk S. M. Law-enforcement as a legal form of the state functions

The author considers the enforcement as the legal form of the state functions. The effectiveness of the state functions depends directly on the quality of application of regulatory and legal requirements. There is not uniform of the methodological approach to the study of law-enforcement. Modern studies highlight certain aspects of this legal phenomenon. Law-enforcement activities and understanding of law are in the systematic interconnection. Activity of application of the law is typical only for the competent state organs or their officials.

Law-enforcement activity is a specific variety of social activity. This is one of the state activities form. Approaches to its understanding show artificial distinction of related concepts. The act of law-enforcement is the result of this activity. It cannot be carried out by citizens or non-governmental organizations. Application of the law is carried out in strictly specified by law procedural forms. Law Enforcement occurs when for implementation of law required state-government intervention. Conceptual approaches to understanding the term «the law enforcement activities» have been summarized. The notion of researched category has been formulated in this article.

Keywords: law-enforcement, state function, legal form exercise of the state functions, right, state, public authorities, principles of law, subjects of law.

